

zwichten voor hoogere belangen. Beter geen Michel Angelo, dan geen schaamte, zegt KÜNZLE ²⁵).

II.

Die Roomsche klanken waren voor een Gereformeerd oor vertrouwder, dan al wat wij tot nog toe van andere Duitschers hoorden. Ook waar dezen over Gereformeerde literaire opvattingen spreken, blijkt van geen contact. Een Fransch Zwitser moge nog het Calvinisme bijzonder vruchtbaar achten voor „la littérature personnelle”, omdat zijn belijders door hun godsdienst gewoon waren, „hun hart te peilen” ²⁶) — bij de Deutsche literatuur-historici vindt deze religie en wereldbeschouwing thans wel veel belangstelling, maar hun persoonlijke waardeering is en blijft, dat „der Calvinismus” aan beschaving en letteren altijd ten zeerste in den weg heeft gestaan. Dat blijkt uit verschillende publicaties over Engelsche puriteinen en Engelsche letteren. Het minst reken ik daarbij met de stukken, die nog altijd gewisseld worden in wat ik bijna „den MILTON-oorlog” zou willen noemen. Want die is internationaal; en aan hetgeen voor mijn stelling het meest bewijzen zou, wijdt niemand ernstige aandacht ²⁷). Den eersten aanval op MILTON deed de Zweed LILJEGREN (1918). MILTON loog herhaaldelijk terwille van zijn eigen glorie; hij was een zelfzuchtige, trotsche revolutionnair; veel meer stoïcijn en macchiavellist, dan calvinistisch puritein. „n „Herrische Natur”, die, desnoods, tegen grof bedrog niet opzag. Zijn God was een politieke God. Zijn Satansfiguur, daarin beeldde hij zichzelf uit. Het op nauwkeurig onderzoek gegrond betoog zit goed in elkaar; maar enkele zwakke plekken kunnen door gissingen en onderstellingen niet zóó worden versterkt, dat de conclusies niet zeer wankel lijken te staan. Een Nederlandsch Katholiek geleerde verheugt zich, dat de oogen nu eens opengaan voor het wezenlijke karakter van MILTON, die geen Christen, maar veeleer pantheïst was; maar onrechtvaardig vindt hij, dat LILJEGREN zijn aanklacht tot een requisitoir maakt tegen heel het Calvinisme ²⁸). Dat MILTON van ouds reeds gold als een voorbeeld van christelijke inspiratie, dat hij een steun was van het religieuze leven in de 18de eeuw, dat hij grooten invloed oefende in christelijken zin op de romantiek, zelfs dat JOHN WESLEY hem bewonderde en ter lezing aanbeval, legde hier weinig gewicht in de schaal ²⁹). Maar juist de Duitschers konden over het algemeen den ouden MILTON nog niet opgeven. Op MUTSCHMANN na, die den Zweed ver voorbijstreeft. Een symptomatisch geval. In *Der andere Milton, Milton und das Licht, Toland und Milton* bewijst MUTSCHMANN, die niet voor niets kennis heeft aan NIETZSCHE en FREUD, dat de groote puritein was een lichtschuwe albino met ernstige psychische defecten, die voor zijn minderwaardigheidsgevoel compensatie zocht in zijn wil tot macht. Zijn bewijsvoering, die nooit hapert, is interessant, maar ik moet ze voorbijgaan. Dat TOLAND MILTON uitgaf, toonde hem, dat deze zijn waren aard herkend had, want bedektelijk wilde hij zóó zijn atheïsme propageeren. Maar voor, of door de oude puriteinen, en de nieuwerwetsche als MACAULAY, is de waarheid aangaande MILTON altijd vervalscht. Zoo-
ver MUTSCHMANN ³⁰).